

ΤΟ ΝΕΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

ΕΤΟΣ Γ'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1939

ΤΕΥΧΟΣ 25^{ΟΝ}

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ρίας και έδειχνε και σ' αυτά ακόμη τή συνάφεια ή τήν απόσταση από τόν 'Αριστοτέλη. Τότε ώρισμένως ή έργασία του θα είχε όχι στενά ιστορική, αλλά και πλατύτερα φιλοσοφικήν αξία: θα μάς έδειχνε όχι μόνο ότι ό 'Αριστοτέλης είναι κοντά στο πνεύμα τής έποχής μας, αλλά ότι και ή έπιστήμη μας σήμερα μπορεί (ή όχι) νά ζητήση θετική βοήθεια από τόν πατέρα τής ψυχολογίας για ν' άποσαφηνίση τά προβλήματά της και για νά βρῆ κάποια διέξοδο από τις δυσκολίες και τήν άθεβαιότητά της. Και έτσι όμως καθώς είναι, ή μελέτη αυτή είναι αξιόλογο βοήθημα για τὸ μελετητή. Ένας «δυσκολώτερος» άναγνώστης θα είχε μόνο τήν αξίωση, για νά κάνη σέ μεγαλύτερη έκταση τόν παραλληλισμό του άρχαίου με τὸ νέο, ν' άκούση άν όχι έξ ίσου με τόν 'Αριστοτέλη, τούλάχιστον άρκετά και τούς όπαδούς τής μορφολογικῆς ψυχολογίας (λιγιστές περικοπές δικές τους άναφέρονται). Καθώς έπίσης και τήν αξίωση νά μη δίνη πάντα ό συγγραφεύς τὸ λόγο στὸν ίδιο τόν 'Αριστοτέλη, αλλά νά έκθέτη ό ίδιος άναλυτικώτερα και προσιτώτερα για τή δική μας αντίληψη τις ιδέες του φιλοσόφου.

Μιά τελευταία παρατήρηση: ό συγγραφεύς μεταχειρίζεται τόν ίδιο όρο: έννοια σέ δύο διάφορες σημασίες. Και στή σημασία δηλ. πού δίνουμε σ' αυτή τή λέξη μέσα στή φράση: «ή έννοια τῶν λεγομένων σου δέν είναι σαφής» (βλ. σελ. 3, 9, 11, 16) και στή λογική σημασία του όρου: έννοια π. χ. όταν λέγουμε: ή έννοια του δικαίου ή του πολιτισμοῦ κτλ. (βλ. σελ. 6, 21). Έτσι όμως εύκολα δημιουργείται σύγχυση, ένῶ ή ακρίβεια είναι ή μεγαλύτερη άρετή τής φιλοσοφικῆς φρασεολογίας. Ό όρος έννοια με τή σημασία του λογικοῦ τύπου (notion, Begriff) έχει επικρατήσει στή γλώσσα μας. Γιατί λοιπόν νά μη μεταχειριζώμαστε για τήν άλλη σημασία (sens, Sinn) τήν έλληνική: νόημα; Ό κ. Χ. Γιερός έχει μεγάλη σαφήνεια στο γλωσσικό του ύφος, διαβάζεται εύκολα και μ' εύχαρίστηση' άς άποφεύγη λοιπόν τέτοια άσκοπα διαφορούμενα.

IMMAN. KANT: «Προλεγόμενα εις πᾶσαν μέλλουσαν Μεταφυσικήν». Μετάφρασις, εισαγωγή, σχόλια Χ. Γιερού ('Αθήναι, χωρίς χρονολογίαν έκδ.).

Τά βιβλία του Kant είναι κλασσικά για τὸ σπουδαστή τής Φιλοσοφίας. Όχι μόνο γιατί τὸ έργο του κορυφαίου γερμανοῦ φιλοσόφου είναι ένας μεγάλης σημασίας σταθμός μέσα στην ιστορική πορεία του φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, αλλά και γιατί τὸ καντιανὸ κείμενο (όπως π. χ. και τὸ άριστοτελικὸ) είναι μοναδικὸ βοήθημα μελέτης για έξάσκηση τής λογικῆς σκέψης: γυμνάζει τὸ νοῦ, όξύνει τήν κρίση και μ' όλο τὸ στεγνὸ του ύφος και τήν πολὺ συχνά άχαρη διατύπωση τῶν νοημάτων, εισάγει και συνηθίζει τόν άναγνώστη στή φραστικήν ακρίβεια και στήν αὐστηρή πειθαρχία τής φιλοσοφικῆς διαλεκτικῆς. Ό Kant έλληνικά μάς έλειπε' παλαιότερα μεταφράσθηκε ό Schopenhauer, ό Nietzsche, άκόμα και ό Hegel, όχι όμως και ό Δάσκαλος του Königsberg. Άργότερα μεταφράσθηκαν δευτερεύοντα έργα του, όπως «'Η Θρησκεία μέσα στα όρια του γυμνοῦ Λόγου». Μόνο στα έπικά χρόνια του Δημοτικισμοῦ ό Πάλλης μάς έδωκε κομμάτια από τήν «Κριτική του άδολου Λογισμοῦ», τὸ κλασσικό και κύριο έργο του Kant. 'Η έλλειψη ήταν πολὺ μεγάλη για τὸ έλληνικό άναγνωστικὸ κοινό: ό Kant δέν είναι από τούς φιλοσόφους, πού δέν ζημιώνεται κανείς νά τούς γνωρίζει από δεύτερο χέρι. Τώρα τελευταία άποκτήσαμε έλληνική μετάφραση δύο βιβλίων του Kant: τής «Μεταφυσικῆς τῶν 'Ηθῶν» από τόν κ. Κορκοφίγκα και τῶν «Προλεγόμενων» από τόν κ. Χ. Γιερό. Μάς λείπουν όμως

οί τρεις μεγάλες «Κριτικές» (τοῦ καθαρῦ Λόγου, τοῦ πρακτικοῦ Λόγου, τῆς κριτικῆς δύναμης) πού ἀποτελοῦν τὸ κύριο σῶμα τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας.

Ἡ στέρηση τῆς πρώτης ἐλαφρύνεται κάπως μὲ τὴ μετάφραση τῶν «Προλεγομένων» (τῆς δεύτερης εἶναι ἀσήμαντη, ἀφοῦ ἔχουμε στὰ ἑλληνικά τὸ σπουδαιότερο ἠθικό ἔργο τοῦ Kant, τὴ «Μεταφυσική τῶν Ἡθῶν»). Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρήσουμε αὐτὴ τὴν ἐργασία τοῦ κ. Χ. Γιερού ἀπόκτημα σημαντικό. Τόσο περισσότερο μάλιστα, ὅσο ἡ μετάφραση ἔγινε πιστά, μὲ σαφήνεια μεγάλη, ὥστε τὰ νοήματα νὰ εἶναι καθαρὰ γιὰ τὸν προσεχτικό ἀναγνώστη. Ἡ μετάφραση ἐνός καντιανοῦ βιβλίου δὲν εἶναι εὐκαλο κατόρθωμα· ἐκτός ἀπὸ τὴ βαθειὰ γνώση τῆς γερμανικῆς, προϋποθέτει καὶ ἐξοικείωση μὲ τὸ γλωσσικὸ ὕφος τοῦ φιλοσόφου πού παρουσιάζει συχνὰ ἀνωμαλίες καὶ ἀσάφειες. Καὶ στὴ Γερμανία τὸ πρωτότυπο ἐκδίδεται μὲ σχόλια, τὰ δὲ ὑπομνήματα στὰ διάφορα βιβλία τοῦ Kant ἀποτελοῦν σήμερα ὀλόκληρη φιλολογία. Ὁ κ. Χ. Γιερός δὲν μετέφρασε, ἐξελλήνισε τὸ κείμενο· μᾶς τὸ ἔδωσε σὲ μιὰ καθαρεύουσα σχετικῶς ἀπλὴ καὶ εὐκαμπτη καὶ πρὸ πάντων σαφῆ. Ἐπειτα πρόσθεσε στὸ τέλος (60 σελίδες) πολὺ διαφωτιστικὰ σχόλια, ὅπου δὲν ἀναλύονται μόνο τὰ νοήματα, δὲν μεταφράζονται μόνο σχετικὲς περικοπὲς ἀπὸ τὴν «Κριτικὴ τοῦ καθαρῦ Λόγου», ἀλλὰ προσφέρονται στὸν ἀναγνώστη καὶ πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τὴ συνάφεια, πού παρουσιάζει ἡ σκέψη τοῦ Kant μὲ τὴν προγενέστερη φιλοσοφία, ἰδίως μὲ τὶς θεωρίες τῶν Locke, Humme, Leibniz κ. ἄ.) καθὼς καὶ γιὰ τὶς διαφορὲς, πού τὴν χωρίζουν ἀπ' αὐτές. Στὴν Εἰσαγωγὴ ὁ μεταφραστής προσπαθεῖ νὰ δείξῃ σὲ ποῖο σημεῖο βρῆκε τὰ ζητήματα ὁ Kant καὶ ἕως πού προχώρησε ὁ ἴδιος. Κρίμα μόνο πού δὲν τράβηξε λίγο περισσότερο τὴν Εἰσαγωγὴ· εἶναι πολὺ πυκνὴ καὶ δὲν κατατοπίζει ὅσο πρέπει τὸν μὴ εἰδικό. Ἰδίως στὴν παράγραφο, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸ σπουδαιότατο ζήτημα τῆς καντιανῆς κριτικῆς, τὸ ζήτημα τῶν συνθετικῶν κρίσεων a priori (σελ. 1στ'—1ζ'), ἡ ἔκθεσις εἶναι ἐξαιρετικὰ πυκνὴ καὶ ἐλλιπής, ἐνῶ ἴσα-ἴσα τὸ θέμα εἶναι καθ' ἑαυτὸ δύσκολο πολὺ ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς εἰδικούς.

Στὴν Εἰσαγωγὴ (σελ. κα'—κβ') ὁ κ. Χ. Γιερός θίγει καὶ τὸ ζήτημα: ἂν εἶναι ὀρθὸ τὸ λεγόμενο ὅτι ὁ Kant ἔθαψε μιὰ γιὰ πάντα τὴ Μεταφυσική, καὶ ἀπαντᾷ χωρὶς ἐπιφυλάξεις ἀρνητικά. Κατὰ τὴ γνώμη μας, ἡ ἀπάντησή του εἶναι πολὺ βιαστικὴ. Ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα ἔχουν γραφῆ πολλά καὶ ἡ διαφωνία ἐξακολουθεῖ... Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι πρόθεση τοῦ Kant δὲν ἦταν νὰ γκρεμίσῃ ὀριστικὰ τὴ Μεταφυσική· ὁ ἴδιος μάλιστα ζήτησε νὰ τὴ θεμελιώσῃ ἀπάνω στὰ αἰτήματα τῆς ἠθικῆς συνείδησης. Ἀλλὰ τὸ ἔργο ἐνός ἀνθρώπου ἄπειρες φορές ξεπερνᾷ τὶς προθέσεις του. Ἔτσι κι ἐδῶ, ἡ «Κριτικὴ τοῦ καθαρῦ Λόγου» εἶχε καὶ ἔχει τέτοια καταλυτικὴ δύναμη, ὥστε εἴτε τὸ θέλησε εἴτε ὄχι ὁ συγγραφεὺς τῆς, ἡ Μεταφυσικὴ βγῆκε ἀπὸ τὰ χέρια του ἀνεπανόρθωτα ζημιωμένη. Βρίσκεται ἄρα γε ἡ ἱστορικὴ ἀξία τοῦ Καντιανισμοῦ στὸ γεγονός, ὅτι ἔδειξε στὴ φιλοσοφία ἕνα ἰσόδρομο πού δὲν σταματᾷ «εἰς τὴν ἐξωτερικὴν φαινομενικότητα εἰς ἣν σταματᾷ ἡ φυσικὴ γνῶσις», «ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ συλλάβῃ τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν (τὸ καθ' ἑαυτὸ) τοῦ ὄντος» — ὅπως μαζὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους πιστεύει καὶ ὁ κ. Χ. Γιερός; Προσωπικὰ ἀμφισβῆθλομε· ἀντίθετα μάλιστα νομίζουμε, ὅτι ὁ ἱστορικὸς ἄθλος τοῦ Kant εἶναι ὅτι μὲ τὴν «Κριτικὴ» του ἐξεσκέπασε τὶς θανάσιμες ἀδυναμίες κάθε εἴδους Δογματισμοῦ, ἀκόμα καὶ τοῦ δικοῦ του!

Μιὰ παρατήρηση ἀκόμα στὴ ὀρολογία: Τὸ περίφημο καντιανὸ ἐπίθετο *transzendental* ὁ κ. Χ. Γιερός τὸ μεταφράζει: ὑπερβατικός. Ἀλλὰ τότε πῶς θὰ

μεταφράσουμε τὸ *transzendent* ποὺ ἔχει τὴν ἴδια ρίζα; Τοῦτο τὸ λέγει: ὑπερ-
αισθητὸν (καλύτερα θὰ ἦταν ἴσως: ὑπερεμπειρικό), δηλ. μὲ ἄλλη λέξη. Δὲν
θὰ ἦταν ὅμως ὀρθότερο τὴ φιλοσοφία ποὺ ἔχει συνείδηση τῶν ὀρίων τῆς «συ-
νειδήσεως», ποὺ ἔχει λοιπὸν συνειδητοποιήσει, ὅτι ἡ ὑπέρβαση αὐτῶν τῶν
ὀρίων εἶναι ἀδύνατη, νὰ τὴν ὀνομάσουμε «ὑπερβατολογική»; Εἶναι μιὰ πρό-
ταση κι αὐτή, ὅπως καὶ μιὰ ἄλλη: τίς «ἐννοίες—ὀρια» (*Grenzbegriffe*) νὰ τίς
λέγουμε ἑλληνικά ὄχι «ὀρικῆς» (σελ. κβ') — γιὰτὶ δὲν ἀκούγεται μέσα σ' αὐτὴ
τὴ λέξη τὸ «σύνορο» — ἀλλὰ συνοριακές.

Π.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βασιλείου Πατριαρχέα : Ἡ αὐτοδικία ἐν Μάνη. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Νέου Κράτους»,
Ἀθῆναι 1939.
- Στίλπωνος Κυριακίδου: Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρίας. Τύποις Κ. Θεο-
δωρίδου, Θεσσαλονίκη 1939.
- Βασ. Γ. Βαλαώρα : Περὶστα Ναυπακτίας. Τύποις Κ. Θεοδωρίδου, Θεσσαλονίκη 1939.
- Γεωργίου Χ. Χριστοδούλου : Διπλωματικὴ ἱστορία τῆς Νέας Εὐρώπης 1919 — 1939,
- Φάνη Μιχαλοπούλου : Μυκῆναι. Ἐκδόσις Περιηγητικῆς Λέσχης, Ἀθῆναι 1939.
- Φάνη Μιχαλοπούλου : Ὀλυμπία. Ἐκδόσις Περιηγητικῆς Λέσχης, Ἀθῆναι 1939.
- Ἀλεξάνδρας Πλακωτάρη : Λυριαμοὶ (ποιήματα). Ἀθῆναι 1939,
- Ἀπ. Βακαλοπούλου : Πρόσφυγες καὶ Προσφυγικὸν Ζήτημα. Τύποις Μαρινέλλη. Θεσσαλο-
νίκη 1939.
- Δ. Κούση : Περὶ τιμῶν. Ἀθῆναι 1939.
- Δημητρίου Γκίνη καὶ Βαλ. Μέξα (+1937) : Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία 1800—1863. Ἐκ-
δόσις Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1939.
- Σ. Μ. Καλλιᾶφα : Ἐλεγχος α) Κρίσεως τῶν κ. κ. Θ. Βορέα, Ν. Ἐξαρχοπούλου καὶ
Κ. Λογοθέτου, καθηγητῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου. β) Τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ κ.
Θ. Βορέα. Τύποις Βλαστοῦ, Ἀθῆναι 1939.
- Νικίου Α. Βερτῆ : Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία (Κατάλογος τῶν ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ
κατὰ νόμον κατατεθειμένων ἀντιτύπων). Ἐκδόσις Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας, Ἀθῆναι 1939.